

LBRIS

We know
books

Romulus Rusan

Permisul de pieton



Istorie, memorie, memorial sau Cum se construiește un miracol

Colecția *Distinguo*

Spandugino

CUPRINS

PERMISUL DE PIETON

Scriitori și istorici	17
Frica de trecut	19
Continuitate în diversitate	21
Câinii din București	23
Femeia din Dărmănești	26
Untdelemnul cel de toate zilele	29
Moravuri	30
Agricultură și export	32
Istoric	34
Meseria de apolitic	36
La marginea faptelor	38
Pistolarii	40
Suferința trebuie să unească	42
Arma secretă	44
Lâna lui Yusuf	46
Nu numai conducătorii auto	48
Definiția prieteniei	49
Sfaturi pentru noi înșine	52
Camera copiilor	54
Din nou despre reforma morală	56
Recorduri nedorite	58

Legea morală și legea penală.	60
Decembrie provizoriu	63
O întâmplare totalitară.	65
Economie de nervi.	68
Justiția sau chiar dreptatea.	70
Capitalism modern	72
Calamități	75
O vizită necontestată.	77
Filibuster	79
Busturi și caziere.	81
Vorba multă, sărăcia omului	83
Diversiuni și iluzii.	86
Dezbinare românească	87
În căutare de alibiuri	89
Piața Universității – puterea celor fără putere	92
Filme de seria C.	94
Suferință și artă	96
Pacea din nord.	98
Oamenii serioși și poezia.	100
Cum sărbătorim.	102
Care este prețul demnității?	104
Divertisment și nenorocire	106
Săgeți și sensuri.	108
Frica sau rușinea?	110
Vorbe sincere și promițătoare	112
Dincolo de pod	114
„O, țară tristă, plină de humor...”	116
Trecător prin București	118
Ascultați!.	120
Coculeana	122

Imunitate pe viață	124
Un eveniment	126
Germania.	127
Legi respectate aleatoriu	130
Cine vrea poate	132
Ce simplu era.	134
Împotriva neantului.	136
Despre „civismul” civic.	138
Politicieni și ziariști.	141
Obişnuința faptului absurd	143
Din lumea celor care nu cuvântă	145
Ce urmează după vorbe.	147
Tristă aniversare	149
Critica bucuroasă.	151
Crăciunul inocenților.	154
Justiție la feminin	156
Pornind de la Shakespeare.	158
Euro-transparentă	160
Meditații la pierderea unui pneu	162
Dacă	164
Cine pe cine apără	166
Istoria în școli	167
Mârlănia pe internet	169
Cui i-e frică de „moralisti”?	171
Între Jan Palach și Liviu Babeș	173
Perpetuum mobile	175
Hoți de bănci cu statute diferite.	177
„Despre morți, numai de bine...”	178
La masa rotundă	180
În numele libertății	182

Morală cu geometrie variabilă.	185
Reflecții pe marginea unei grămezi de gunoi	187
Pedagogia Luminii	189
Zvonuri, spaime, calomnii.	191
Spațiul mediatic.	194
Despre luxul pe care ni-l putem permite	195
Iunie sângeros	197
Rezistența prin cultură.	199
Fericiții hoți.	201
Să vină societatea civilă!	204
Istorici de azi, istorici de mâine.	206
Sfânta mare nerușinare	207
Despăgubiri și despăgubiri	209
Întrebările unui stoic	213
Vorbe sau fapte	215
Un exercițiu de globalizare	217
Sport și politică	218
Tulburări de vedere	220
O corabie în derivă?	222
Europa – patrimoniu comun	224
Ce se întâmplă cu noi?.	226
Bărbați și femei între Asia și Europa.	228
Infinitesimala politețe în infinita tranziție.	230
Istoria – între minciună și frivolitate	232
Contraservicii	235
Istoria se repetă	236
Cifre și viață	239
Ce poate și ce nu poate fi evitat.	241
Succese și complexe	243
Bășcălia ca inteligență.	245

Schimbări de perspectivă	247
Structuri puternice	250
Despre libertate și libertăți	251
Industria de scandal	253
„Lumea este visul sufletelor noastre”	256
Dictatura prostului gust	257
Reflecții de pieton	259
Martori plecați	261
Superioritatea de drept a cheliilor	263
Cine îngroapă istoria	265
„Adevărul supără”	267
Furtul – între rușine și virtuozitate	269
Telefonul și democrația	271
Stenograme	273
Nepăsare și export	276
Reportaj	278
Piețe și politicieni	280
Unire prin cuvânt	282
Biserica arestată	283
Import de justiție	285
Agresiuni fizice și morale	287
Zece ani de la Piața Universității	289
Nostalgia partidului unic	291
Justiție facultativă	293
Tovarăși de drum	295
Între dictatură și democrație	297
Integrame	299
Uzurpați și uzurpatori	301
„Toți vor să joace Hamlet”	303
Centenarul	305

„În lipsă de reglementări”	307
Despre „caducitatea mesajului anticomunist”	308
Meditații în august.	311
Suferințele tranziției	312
Ce reprezintă azi un scriitor.	315
Neinformare – neimplicare	317
Despre minciuna publică.	320
O frivolitate costisitoare	322
Mituri sinucigașe.	325

ISTORIE, MEMORIE, MEMORIAL SAU CUM SE CONSTRUIEȘTE UN MIRACOL

Cuvânt-înainte.	331
Nota editorului la ediția întâi.	333
Nota editorului la ediția a doua	335
Academia Civică – o fundație pentru istorie	
UN INTERVIU DE RODICA PALADE	337
Intrarea în NATO a lui Alexandru Drăghici	348
De la închisoare la memorial	
UN INTERVIU DE RODICA PALADE	351
Actualitatea lui Iuliu Maniu	360
Ce este Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului	
O DISCUȚIE CU SIMONA POPESCU	364
Culegerea și editarea izvoarelor de către Academia Civică	380
Istoria ca antidot: americanii și Războiul Rece	390

O școală a memoriei	399
Un recensământ al României concentraționare	
UN INTERVIU DE IOANA ANGHELESCU.....	403
Memorie și caracter.....	413
Despre memorie și poezie	
UN INTERVIU DE ANA-MARIA BOTNARU.....	422
Condamnarea comunismului.....	431
Dialog despre felul cum s-a născut primul memorial al victimelor comunismului din lume	454
Cronologia Războiului Rece	
UN DIALOG CU ARMAND GOȘU.....	468
Cum să eviți un curs de istorie a represiunii comuniste. .	484
„Țăranii și comunismul” – o expoziție a Fundației Academia Civică	
UN INTERVIU DE ARMAND GOȘU.....	491
„Rudele celor arestați au un sentiment de neputință și de lipsă de speranță”	
UN INTERVIU DE OVIDIU ȘIMONCA	504
„Memoria ca formă de justiție”	
UN INTERVIU DE RODICA PALADE	513
Istoria orală: componentă a Memorialului Sighet . . .	531
Rusaliile Negre	541
Trecutul îi deranjează pe parveniți	
UN INTERVIU DE CRISTIAN ROBU CORCAN	549
Topografia terorii	557
„Deschisoarea” de la Sighet	563
Prin memorie, un popor se regenerează mereu, renaște...	
UN INTERVIU DE IULIAN BROK	566
De la oamenii-cifră la oamenii cu identitate reală	
UN INTERVIU DE KATHARINA KILZER	574

„La început a fost cuvântul”

UN INTERVIU DE PR. CAROL DANIEL SABĂU	582
Argument la <i>Cartea morților</i>	587
Sighetul de la București.	672
Copiii de azi nu mai are cine să le spună ce a fost	
UN INTERVIU DE MATEI MARTIN	677
Memoria ca formă de justiție.	683
Crimele comunismului: <i>Cartea morților</i> , o evaluare	
documentată	
UN INTERVIU DE ARMAND GOȘU	697
Memorialul Sighet. Jubileul de 20 de ani	705
„Și adevărul vă va face liberi”	
UN INTERVIU DE VALENTIN IACOB	710
Cum am devenit editor	724
Trecutul viu	730
Memorialul-Școală	733

Romulus Rusan în imagini din arhiva Memorialului Sighet

(album de fotografii inserat între pag. 704-705)

Scriitori și istorici

Pornesc de la cartea *Istorie trăită – Istorie povestită. Deportarea în Bărăgan. 1951–1956*, publicată la Editura Amarcord din Timișoara de profesoara Smaranda Vultur. Conținutul se cuprinde exact în titlu: este o culegere de istorie orală, de mărturii ale victimelor acelor Rusalii negre, ale nopții de 17/18 iunie 1951, când mai mult de 40.000 de bănățeni și mehedințeni au fost scoși din casele lor și duși, pentru cinci ani, în celălalt capăt al țării. Îmi amintesc, tot acum, de o altă carte, a altor scriitori timișoreni – Viorel Marineasa, Daniel Vighi și Valentin Sămânță –, care, abordând același subiect, era construită din rapoartele birocratice ale activiștilor și milițienilor executanți ai murdarei operațiuni. Sunt două din numeroasele eforturi prin care istoria noastră contemporană – un *iceberg* cu corpul încă nemăsurat – începe să se dezvăluie cititorilor. Sunt depoziții fragmentare, sunt documente subiective în care palpita fragil viețile celor trecuți prin infern, vieți care abia acum par să-și recapete apartenența (*restitutio in integrum* – cât de ironic și ireductibil sună această pretenție atunci când e vorba nu de drepturi materiale, ci chiar de niște vieți).

Întrebarea pe care mi-o pun (făcând abstracție de faptul că sunt scriitor) este de ce istoria contemporană pare să fie o preocupare mai ales a scriitorilor. Prin anii '80, când aproape toate canalele cenzurii erau blocate, iar scriitorii – experți în lupta cu această instituție – reușeau să spună și ceea ce istoricilor le era imposibil, atunci, cel puțin, era un lucru explicabil. Dar de ce acum, la aproape opt ani de la Revoluție și la peste opt luni de la schimbarea din noiembrie, cercetarea istorică este atât de puțin stimulată? De ce atât de puține culegeri de documente și studii de sinteză? De ce manualele de istorie aproape că fac abstracție de perioada comunistă și postcomunistă? De ce istoricii profesioniști par să se fi dat la o parte, iar rafturile bibliotecilor sunt umplute mai ales de memoriile celor care au trăit istoria, înfruntând pușcăriile și tranșeele?

Cum se face că, în *România liberă*, *Familia*, *Vatra*, 22, tot scriitorii sunt cei ce scormonesc pentru a recupera ce se mai poate din ravagiile ultimei jumătăți de secol, în timp ce Academia Română își face un titlu de glorie că e formată din „apolitici” care se abțin de la orice atitudine, chiar și atunci când este vorba despre istoria țării? Cum se explică faptul că un filolog britanic, Dennis Deletant, a putut deveni, de-a lungul a două decenii, mai productiv și mai pasionat de istoria noastră contemporană decât unii dintre istoricii români? Ca să nu mai vorbim de Memorialul de la Sighet, pornit mai degrabă ca un vis literar și abia

sperând că ștafeta va putea fi cândva predată actualilor studenți ai Facultății de Istorie?

Mi se va spune că toate acestea nu pot înlocui o istoriografie; dar, în orice caz, ele o pot pregăti, atâta timp cât arhivele sunt încă ferecate, iar generația victimelor și luptătorilor de ieri este ignorată și într-o bună zi va dispărea cu secretele ei cu tot.

Frica de trecut

Ceea ce am scris de curând despre scriitori și istorici i-a supărat, cum mă temeam, pe aceștia din urmă. Cum am printre istorici prieteni admirabili, ca să nu mai vorbesc despre respectul pe care-l datorez unor maestri, țin să precizez că nu m-am gândit, când am scris articolul, la cineva anume, nici n-am ținut să învinovățesc breasla în ansamblul ei. Disperatul meu reproș se adresa, în schimb, lipsei de voință oficială în acest domeniu al istoriei contemporane. N-am avut de gând să contabilizez cât a scris un autor sau altul, ci să arăt că nu există un efort de ansamblu, că arhivele sunt greu accesibile, că nu avem sinteze, tratate și manuale, că reușitele (uneori strălucite) sunt sporadice și *pe cont propriu*. Scriitorii – am vrut să mai spun – nu sunt obișnuiți să lucreze decât pe cont propriu și în afara unui cadru instituțional (nedepinzând de organigrame, planuri

de cercetare, comisii pentru secolul al XXI-lea etc.) și, *faute de mieux*, trăiesc în chip spontan urgențele istorice, pulsul și vocația epocii. Istoricii pot ajunge la această stare de grație (care uneori este sinonimă cu libertatea de creație) numai atunci când uită că fac parte (dacă fac) din Academia Română sau că depind (dacă depind) de institutele acesteia și de salariile dimensionate derizoriu cu care li se răsplătește munca, parcă anume pentru a fi descurajați.

Cu alte cuvinte, reproșul meu se adresa nu unor persoane, ci mentalității inerte a „supremului for științific”, care se complăce în rolul unui apendice al statului, renunțând deliberat la statutul de elită a societății civile. Alcătuit în 1990, ca un numitor comun între Academia ceaușistă și cerințele politice ale aceluși an, el proteja „liniștea” proaspeților deținători ai puterii și-i ferea de orice aluzii la trecutul lor sau de orice amintire a perioadelor democratice din trecutul țării. Strămoșii, în discursul oficial, deci și în cel academic, erau căutați în epoci cât mai îndepărtate, de preferință înainte de crearea partidelor istorice și, evident, de instaurarea comunismului și de represiunile prin care s-a ajuns la aceasta. Potrivit principiului orwellian – „Cine cunoaște trecutul stăpânește și viitorul” –, istoria contemporană trebuia ascunsă ori amânată cât mai mult cu putință.

Dar nici după schimbarea din 1996 nu se observă, în sânul puterii, o dorință unitară de a se da libertate arhivelor, de a se stimula cercetarea (este doar o „disfuncționalitate

a coaliției de la putere”, cum se spune, sau o disparitate filosofică mai profundă?). Cei care, după cum observa cineva, „nu au istorie, ci numai autobiografii” îi acuză pe cei care au istorie – și încă una glorioasă – că „trăiesc cu fața spre trecut”, iar aceștia se lasă, inexplicabil, paralizați de frazeologia respectivă, care nu este decât aparent un tic modernist; este, în realitate, o frică vinovată de istorie. Se uită astfel că a nu avea un trecut nu înseamnă a avea automat un viitor.

Rezultatul este că, profitând, cei ce dispun axiologic de destinul istoriografiei au înțeles că nu au niciun motiv să se grăbească. Ceea ce se vede cu ochiul liber!

Continuitate în diversitate

La 25 mai 1969, într-o notă emisă de Direcția I din Consiliul Securității Statului, erau enumerate legăturile pe care „obiectivul” Coposu Cornel le are cu foștii colegi de partid sau de detenție, aflați în exil sau eliberați, la fel ca el, cu cinci ani în urmă. „Diferite persoane – spunea nota – care au deținut funcții în PNT î l apreciază ca pe un om integru, considerându-l viitor conducător al PNT”. Ca urmare, „obiectivul” fusese testat „dacă nu are intenția de a fi scos în străinătate”. „S-a stabilit că nu are nicio intenție de a pleca din țară, deși are la cine merge, însă nu vrea să facă astfel de lucruri, să-și părăsească mama și restul familiei, care au suferit atât de mult de

pe urma sa". Cu toate acestea, concluzia notei era că DGII (Direcția Generală de Informații Interne) va trebui să propună „contactarea și cooperarea cu organele DGIE [Direcției Generale de Informații Externe] în vederea unei eventuale scoateri în afară a lui Coposu Cornel” și „împreună să (se) întocmească un plan de măsuri comun”.

Astăzi se știe că „planul de măsuri” ori n-a mai fost întocmit, ori n-a reușit. Corneliu Coposu n-a acceptat să părăsească țara nici în 1969, nici mai târziu, rezistând tuturor filajelor, interogatoriilor, șicanelor și umilințelor. Securitatea va fi depus pentru aceasta o imensă energie. Totuși, unul dintre pronosticurile notei din 1969 s-a realizat: Corneliu Coposu a devenit președintele principalului partid de opoziție, iar, după 1990, cel mai important obstacol în fața celor ce voiau să aibă toată puterea în țară. Acum, în condițiile democrației, metodele pentru limitarea influenței pe care putea să o aibă trebuiau schimbate, iar cea mai importantă dintre ele a devenit denigrarea.

Îmi amintesc de una din primele insanități colportate pe seama lui și care a dăinuit ani la rând, din pricina multiplicării prin rețeaua de zvonuri. În pagina distractivă a unui cotidian de mare tiraj, un foarte popular foiletonist și dramaturg, I.B., îl descria pe Coposu ca pe unul care, în timp ce noi mâncam salam cu soia, se distra prin cafenelele Parisului, consumând *cappuccino* și croasante. Ani la rând, datorită simplității și plasticității sale, minciuna a prins.

Securitatea își îndeplinea astfel planul după două decenii, dacă nu în realitatea faptică, atunci măcar în pseudo-realitatea ficțiunii.

Întrebat, în restaurantul Casei Scriitorilor, de niște colegi cum de putuse debita neadevăruri atât de sfruntate, foiletonistul (altfel un om cu simțul umorului și – în trecut fie spus – cu ambii copii trimiși din timp în Occident) a răspuns cu o sinceritate dezarmantă: „Așa mi s-a spus”.

Cine să-i fi spus, oare, căci – măcar teoretic – serviciile secrete fuseseră desființate încă din decembrie 1989, spre uimirea și protestul foștilor slujitori? Cine să-i fi spus când, încă din decembrie 1989, țara avea un regim „de salvare”, care condamnase dictatura și proclamase pluripartidismul? Și de unde această coincidență între ceea ce nu a reușit să facă, în 1969, temuta Securitate, dar a făcut, în 1990, un regim care afirma la acea oră că lucrează fără servicii secrete?

Întrebări fără un răspuns concret, dar cu multe deducții prelungite până în prezent.

Câinii din București

Declar dinainte că nu vreau să intru, prin aceste rânduri, în dizgrația apărătorilor drepturilor animalelor, în frunte cu fermecătoarea Brigitte Bardot, oameni devotați, pe

care, prin specificul ei, presa îi pune într-o lumină mai puternică și mai insistentă decât pe apărătorii drepturilor omului. Totuși, nu mă pot abține să aduc la cunoștința cititorilor suspiciunea și ipocrizia pe care le-a introdus în relațiile dintre om și câine un viceprimar general al capitalei, care spera să se mai aleagă o dată. Povestea se întâmpla acum doi ani, când – după ce s-a implicat cu energie și în spinoasa problemă a luptelor de cocoși din cartierul Obor – viceprimarul nostru a convocat câteva conferințe de presă, anunțând că, din acel moment, câinii capitalei vor fi sterilizați în cel mai scurt timp, astfel încât – fără a se aplica soluția finală – înmulțirea lor să fie stopată.

Opinia publică și, mai ales, presa, impresionate de umanismul viceprimarului, n-au remarcat inumanitatea acestei decizii, al cărei snobism distona teribil cu realitatea de pe teren. Crescător sau nu, numărul câinilor este disproporționat (cam unu la zece bucureșteni), iar coabitarea cu ei, promiscuă și, la urma urmei, neomenoasă. A perpetua la infinit „viața de câine” și a o conjuga cu „viața de câine” a multora din contemporanii noștri, dar și cu apucăturile unora dintre aceștia, cu gunoaiile de pe străzi și maidane, cu murdăria locurilor obștești, cu mitocănia unor trecători sau șoferi, cu indolența sau coruptibilitatea unor funcționari și, în general, cu lenevia serviciilor publice – iată tot atâtea feluri de a ne autoproiecta, printr-un moft de tip occidental, într-o atmosferă de „lumea a treia”.

Deși ambițiosul viceprimar n-a mai putut candida, promisiunea sterilizării a rămas făcută, dar nimeni nu știe, până în momentul de față, dacă și cât din ea s-a îndeplinit. Din când în când, câte un șef sterilizator declară că nu are spațiu, personal, instrumente sau, în general, condiții materiale, dar dă de înțeles că lucrurile ar merge înainte. În vremea aceasta, sute de mii de bucureșteni se plâng că nu mai pot trece noaptea pe străzile cu câini sau că nu mai pot ține, vara, fereastra deschisă din cauza luptelor gălăgioase între haite. Santinelele sau paznicii instituțiilor au ajuns să cultive în preajma lor cât mai mulți câini – un fel de subalterni zeloși – care, lăsându-i să-și vadă de somn mai departe, se năpustesc la oricine se apropie. Lătratul acestor asociați trezește mahalalele: câinii din curți răspund, gata să rupă lanțurile, cei din apartamente își scot din minți stăpânii, latră și maidanezii de după colț, cocoșii se reped și ei să le țină isonul – și astfel, orașul cu 2,3 milioane de locuitori ajunge să semene cu mii de sate reverberate.

Bucureștenilor care se încapățânează să spere că vor putea dormi cândva cu fereastra deschisă, câinii vagabonzi – sterilizați sau nu – le fac viața imposibilă. Mii de noști de insomnie, tot atâtea zile morocănoase, în care oamenii se arată tot mai impulsivi cu semenii lor, iar *mentalitățile* lor, de care am ajuns să vorbim ca despre niște animale de casă, devin tot mai câinești.

Mi-e milă de nevinovații câini fără stăpân, dar mă revoltă în același timp nesinceritatea ecarisajului, care-și

închipuie că poate prosti un oraș întreg cu nepotrivitul lux al promisiunilor utopice, câtă vreme abia poate fi rezolvată, din motive de sărăcie, criza medicamentelor compensate.

Femeia din Dărmănești

Într-unul dintre puținele cadre pe care televiziunea le-a transmis din curtea rafinăriei Dărmănești, unde salariații se strânseseră după aflarea veștii că întreprinderea lor va fi lichidată, aparatul a întârziat mult – și oarecum obsesiv – pe chipul unei femei. În cele câteva secunde în plus acordate sentimentelor acestei ființe simple și amărâte (atenție între-bătoare la cel ce vorbea în curte, teamă precaută față de camera de filmare, neînțelegere a ceea ce se întâmpla și, mai ales, a ceea ce urma să se întâmple) puteai descifra, fără să fii sociolog, ziarist sau scriitor, tragedia unei generații trecute prin prea multe. La Dărmănești, locul unde, prin tradiție, „nu s-a întâmplat nimic”, lucrul acesta se vedea cel mai bine.

Ce s-a întâmplat totuși cu această generație? Ea a apărut în „epoca de aur”, când „socialismul multilateral dezvoltat” își propunea să creeze „omul nou”: un om fără statut social și cultural bine precizat, nici țaran, nici orașean, fără trecut și fără viitor, învățat să se lase condus de alții, să muncească pentru alții, să-l distreze alții, să gândească alții în locul său.